

Att leva på studiemedel: om studerandes ekonomiska praktik

CSN, rapport 2016:8

The logo for CSN (Centrala Studietoget) is located in the bottom right corner. It consists of a red right-angled triangle pointing towards the bottom right, with the letters 'CSN' in white, bold, sans-serif font inside the triangle.

CSN

Diarienummer 2016-211-8948

Att leva på studiemedel: studerandes
ekonomiska praktik

Innehåll

Sammanfattning	7
1. Inledning	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Undersökningens syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och material.....	10
1.4 Rapportens struktur.....	11
2. Problembakgrunden närmare belyst	11
2.1 Politiska mål för studiestödet.....	11
2.2 De studerandes bedömning av sin egen ekonomiska situation över tid.....	12
3. Studerandes ekonomiska praktik	14
3.1 Introduktion	14
3.2 Familje- och studiebakgrund.....	14
3.3 Hur ser deras ekonomiska situation ut?	15
3.4 Återbetalning finns också med i kalkylen.....	17
3.5 Studiemedlens omfattning.....	18
4. Analys & diskussion	21
Referenser	26

Sammanfattning

Vartannat år gör CSN en större enkätundersökning där såväl de studerandes sociala som ekonomiska situation behandlas. Den undersökning som redogörs för i denna rapport avser att komplettera ovan nämnda undersökning för att få en fördjupad bild av hur studerande upplever sin ekonomiska situation.

Materialet består av tio intervjuer med studeranden som tar studiemedel, dvs. lån och bidrag. De intervjuade studerar på olika utbildningsnivåer: gymnasium, komvux och högskola. Merparten av de intervjuade studerar dock på högskola.

Undersökningen visar att de studerandes ekonomiska situation är beroende av ett flertal faktorer som samspelar på olika sätt med varandra. Detta samspel är kontextuellt i den meningen att den ekonomiska situationen inkluderar inte bara studiemedel, utan i många fall även andra inkomster: man arbetar extra, föräldrar och anhöriga bidrar ibland med ekonomiska medel eller med andra saker som mat, boende etc.

Ekonomi kan också variera över tid. Exempelvis under vissa terminer är det enklare för den studerande att få extra inkomster vid sidan av studierna. Beroende på olika omständigheter kan kostnaderna för boendet under vissa terminer vara lägre än andra terminer. Man kanske flyttar från en studieort till en annan eller från ett kollektivboende till egen lägenhet.

Tre faktorer, förutom studiemedel, avgör i stor utsträckning de ekonomiska villkor de studerande befinner sig i: ålder, boendekostnad och om man har egna barn. Det är dock inte faktorerna var och en för sig som kan förklara det slutliga resultatet av den ekonomiska situationen, utan relationerna, samspelet dem emellan.

Ålder som faktor påverkar den ekonomiska situationen på olika sätt. Denna faktor medför att yngre studerande i många fall har andra ekonomiska villkor jämfört med äldre, inte nödvändigtvis bättre eller sämre. Äldre har i många fall högre omkostnader eftersom de lever i en annan fas i livet än yngre. De kan exempelvis ha bil och villa som man inte vill avvara bara för att man studerar. Å andra sidan har yngre i regel en närmare ekonomisk koppling till föräldrar, vilket äldre ofta inte har.

Boendet är den kostnad som dominerar för de studerande, särskilt i storstad. Om man är ensamstående och får bekosta boendet själv eller om man delar kostnaden med andra är avgörande för den enskildes ekonomi.

Faktorerna ålder, boende och barn samvarierar också i viss utsträckning, t.ex. äldre kan ha en högre boendekostnad jämfört med yngre och när man kommer högre upp i åldrarna kan man ha skaffat barn. Men yngre kan självklart också ha barn och hög boendekostnad.

Vid återkommande undersökningar vid CSN har det visat sig att de studerandes attityder till den egna ekonomiska situationen förbättrats kontinuerligt från 2009 till 2013. År 2015 skedde dock ett trendbrott. Man upplevde att ekonomin under studietiden var sämre, jämfört med resultatet från 2013-års undersökning. Vad kan ligga bakom detta trendbrott? Ingen utom en av de intervjuade hade sådan erfarenhet att de kunde reflektera över i vad mån den ekonomiska situationen under senare år försämrats. Frågan var för de flesta för svår att besvara.

2015-års enkätundersökning visade att löneinkomsten för studerande minskar över tid, likaså det ekonomiska stödet från föräldrarna och partners. De studerande får istället i större utsträckning ta studielån. Deras sparade medel minskar också generellt.

Sammantaget innebar detta att de olika inkomstkällor de studerande har varierar över tid. Detta resultat stöds också av denna intervjuundersökning, då inkomster från förvärvsarbete, ekonomiskt stöd från föräldrar och andra, uppges ha förändrats över tid. Likaså boendekostnaden kan förändras över tid.

Konsekvensen av detta blir att studiemedlens storlek till en del kan bidra till den studerandes upplevelse av sin ekonomiska situation, men att det inte är hela svaret. Trendbrottets förklaring ligger sannolikt mindre i studiemedlens storlek, som faktiskt hade ökat några månader före enkätundersökningen genomfördes, än i förändringar i de inkomstförstärkningar som de studerande har.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Ett av CSN:s generella uppdrag är att bevaka och analysera de studerandes ekonomiska situation för att därigenom säkerställa myndighetens kunskap inom området. I återkommande undersökningar vid CSN har studerandes upplevelser av sin egen ekonomiska situation sedan 2009 bedömts alltmer positiv för varje år. Undersökningen 2015 visar emellertid på att denna trend kan ha brutits. Attityderna till den egna ekonomiska situationen var inte lika positiva 2015 som tidigare år, trots att både studielån och -bidrag ökat i kronor räknat, likaså individens köpkraft¹. Om detta är ett bestående trendbrott får framtiden utvisa. Trendbrottet är dock upprinnelsen till denna undersökning.

Tidigare undersökningar har gett få svar på varför de studerande upplever sin ekonomiska situation på det sätt som de gör. Vid 2015-års undersökning framkom dock att äldre studeranden upplevde sin ekonomiska situation som sämre än yngre studeranden.²

Även upplevelsen av studiesituationen och hälsotillståndet försämrades enligt jämförelser mellan resultaten från 2013- och 2015-års undersökningar³. Sammantagna kan de tre områdena ekonomi, studie- och hälsosituationen ses som delar av en större trend som påverkar de studerandes studievillkor. Fokus i denna undersökning är dock de studerandes ekonomiska situation.

De studerandes ekonomiska situation skildras i denna undersökning utifrån ett helhetsperspektiv och i sina egna sammanhang⁴. De intervjuade får berätta utifrån sina egna perspektiv och erfarenheter om sin ekonomiska situation. Studielån och bidrag är viktiga komponenter i detta. De är ekonomiska medel för studeranden som kan underlätta för dem att genomföra studierna. De är också finansieringskällor som regering och riksdag direkt kan påverka. Men de är inte de enda finansieringskällorna för studerande. Andra kan tillkomma; inkomst från arbete, föräldrars ekonomiska stöd etc. Vilken roll studiestödet har i detta är av särskilt intresse, liksom om det i normalfallet betraktas som tillräckligt.

1.2 Undersökningens syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att beskriva hur de studerande upplever sin ekonomi, för att utifrån detta finna förklaringar, här benämnda faktorer, som kan antas påverka deras upplevelser av den egna ekonomiska situationen. Intervjuerna avser att komplettera och fördjupa bilden av de studenternas ekonomiska situation som de återkommande enkätundersökningarna ger.

¹ CSN 2016a, sid 61.

² Ibid.

³ Ibid., tabell 2.1., sid 13, samt., tabell 5.1. sid 52.

⁴ Silverman 1993, sid 23-27.

Följande frågor behandlas:

- Hur beskriver de studerande sin ekonomiska situation?
- Hur förhåller sig de studerande till studiemedel och dess tillräcklighet?
- Hur resonerar de studerande kring studielån och återbetalningen av studielån?
- Finns det skillnader mellan hur olika studerandegrupper beskriver och resonerar kring sin ekonomiska situation?
- Vilka faktorer tar de studerande i beaktande när de bedömer sin ekonomiska situation?

1.3 Metod och material

Rapportens empiriska material består av s.k. semi-strukturerade intervjuer. Intervjun inkluderar huvudfrågor som kan kompletteras med ytterligare frågor under intervjuens gång. På så sätt kan ”kärnan” nås för undersökningens syfte, de studerandes ekonomiska situation.

Informanterna upplystes om att deras svar skulle hanteras anonymt så att enskilda personer inte kunde identifieras, samt att det hela var frivilligt. Varje intervju tog mellan 30 och 45 minuter. Totalt intervjuades tio studenter. Hälften hade utländsk bakgrund⁵, den andra halvan svensk. De intervjuades ålder varierade mellan 20 och 51 år. De intervjuade hade studielån och studiebidrag från CSN under vårterminen 2016. Åtta av de intervjuade studerade på högskola och universitet, en på komvux och en på gymnasiet⁶. Urvalsområdet var studerande vid universitet och högskolor i Sundsvall respektive Stockholm. Detta för att få spridning på kontextuella variabler, storstad och medelstor stad.

Hälften av informanterna rekryterades via en web-enkät, där studiemedelstagarna ombads besvara några frågor. I enkäten frågades också om det fanns intresse av att bli intervjuad vid ett senare skede. Tolv personer från urvalområdena anmälde intresse med namn, mobilnummer, e-postadress och bostadsort. Av dessa var sex vänliga nog att ställa upp för en intervju. De övriga fyra rekryterades vid Mittuniversitetets campus.

Intervjuerna pågick mellan den 23 maj och 13 september 2016.

Intervjuerna har först transkriberats, för att därefter tematisera materialet genom att identifiera kärncitat. Därefter har intervjutexterna strukturerats i form av en matrix,

⁵ Utrikes födda eller inrikes födda med båda av föräldrarna födda i annat land än Sverige.

⁶ Den intervjuade gruppens sammansättning är i korta ordalag följande: kvinna, 40 år, beteendevetenskap, svensk; man, 24 år, civilingenjörstudier, utländsk bakgrund; kvinna 44 år, fyra barn, sjuksköterskestudier, svensk bakgrund; kvinna, 51 år, ett barn, svensk bakgrund; kvinna 23 år, socionomstudier, utländsk bakgrund; kvinna, 20 år, gymnasium, utländsk bakgrund; kvinna, 20 år, komvux, utländsk bakgrund; kvinna, 28 år, två barn, sjuksköterskestudier, utländsk bakgrund; kvinna, två barn, 30 år, studerar till personalvetare; kvinna, ett barn, 26 år, läkarstuderande.

för att få överblick över intervjupersonernas uppfattningar och olika teman. I det sista momentet söks mönster och relationer mellan variabler. Hela analysprocessen kan ses som en kondensering av materialets data, utifrån sitt eget sociala och kulturella sammanhang. De olika faserna i processen är i praktiken inte så sekventiella som man kan tro, utan här tillämpas mer ett abduktivt förfarande, dvs. en slags växelverkan mellan text och tolkning/analys⁷.

Det finns ingen ambition i undersökningen att de intervjuade ska spegla hela gruppen studerande vid högre utbildning. Däremot kan gruppen ge oss fördjupad kunskap om hur det kan se ut för dagens högskolestuderande att finansiera studierna. Intervjuarbetet har ansetts slutfört när en viss ”mättnad” infunnit sig, dvs. när fler berättelser om de studerandes ekonomiska situationer inte kan antas ge fler avgörande insikter. Ett av undersökningens problem har dock varit att få tillgång till informanter. Det hade varit önskvärt att få bättre möjligheter att belysa de studerandes ekonomiska situation utifrån kön, ålder och levnadsvillkor.

Intervjuerna presenteras i kapitel 3 i form av citat. Vissa av citaten har justerats marginellt för att göra texten mer läsbar.

1.4 Rapportens struktur

Rapporten har följande indelning: närmast kommer ett kapitel som ger en kort politisk bakgrund. Studiestödets politiska mål presenteras. Dessutom presenteras i kapitlet fler statistiska data kring den trend som nämnts inledningsvis. Utifrån CSN:s enkätundersökning 2015 hämtas data som visar hur studerandes uppfattningar om deras ekonomiska situation utvecklats mellan åren 2009 och 2015.

I kapitel 3 presenteras undersökningens empiriska material: intervjuer med tio studerande som tagit studielån och bidrag för att finansiera sina studier. Kapitlet innehåller ett flertal citat från dessa studenter. En bärande tanke med att presentera materialet på detta sätt är att läsaren ska få en god inblick i hur några av dagens studenters ekonomiska situation kan gestalta sig. Det placerar de studerandes ekonomiska situation i ett socialt och kulturellt sammanhang.

Det avslutande kapitlet, kapitel 4, har en mer analytisk karaktär. I detta kapitel analyseras och diskuteras rapportens frågeställningar kort.

2. Problembakgrunden närmare belyst

2.1 Politiska mål för studiestödet

Varför studiestöd? En berättigad utgångspunkt för en undersökning som denna är att presentera vad som är lagstiftarens vilja om studiestödet. I proposition 2015/16 kommer detta till uttryck:

⁷ Kapitel 5 och 10 i Miles & Huberman, 1994, har varit en viktig inspirationskälla.

”Målen för utgiftsområdet är att studiestödet i form av bidrag och lån är en del av utbildningspolitiken. Studiestödet ska verka rekryterande och därmed bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det ska vidare utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och därmed bidra till ökad social rättvisa. Studiestödet ska även ha en god effekt på samhällsekonomin över tiden.”⁸

Studiestödet, fastslår utskottet, är en del av utbildningspolitiken. Det kan förstås som att studiestödet ska stödja utbildningspolitikens syften och mål. Det har alltså inte någon fristående position. Studiestödet ska utjämna skillnader mellan grupper för att därigenom nå ökad social rättvisa. Vidare klargörs att studiestödet ska verka rekryterande, dvs. stödet ska göra det mera intressant för individen att studera och förkovra sig, samt att det även ska resultera i att tillströmningen till utbildning ska vara konstant högt. Till målen hör även att studiestödet ska ha positiv effekt på samhällsekonomin. För det sistnämnda finns många olika aspekter involverade, att gynna företagsamhet, kunskaps- och kompetenshöjande värden, spinn-off effekter, mm.

2.2 De studerandes bedömning av sin egen ekonomiska situation över tid

CSN har återkommande undersökt studerandes sociala och ekonomiska situation med hjälp av enkäter. Den fråga som har ställs sedan undersökningen 2009 är: ”Hur upplever du din ekonomi under studietiden?”. Svartalternativen är sex till antalet: mycket bra, bra, ganska bra, ganska dålig, dålig och mycket dålig. Trenden har varit entydig fram till senaste undersökningen 2015. Studenterna som grupp betraktat⁹, bedömer den egna ekonomiska situationen som allt bättre för varje år, förutom vid 2015-års undersökning¹⁰.

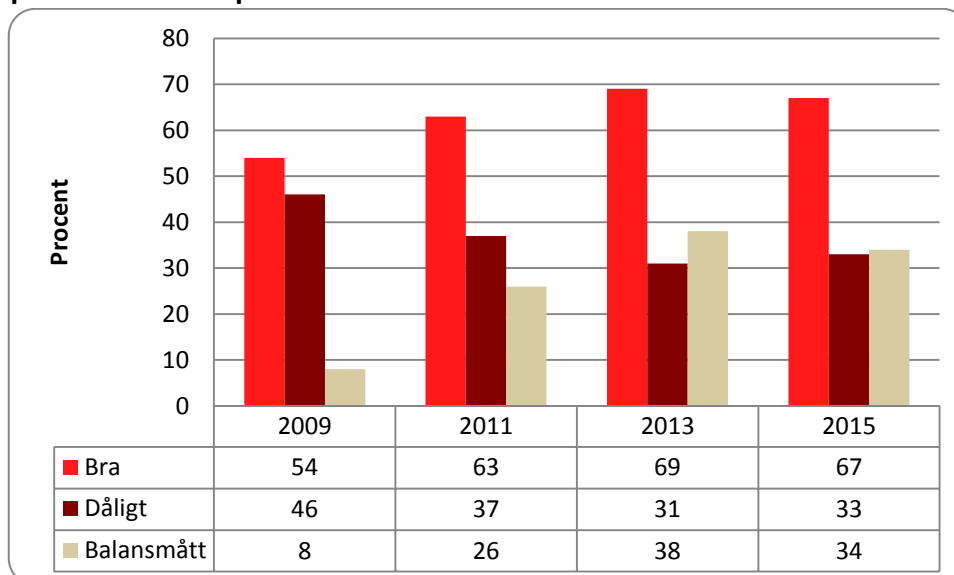
Nedan i tabell 1 visas förändringar över tid under fyra mätningar, från år 2009, 2011, 2013 och 2015. Det statistiska utfallet har förenklats genom att s.k. balansmätt framräknats. Det har gjorts genom att summera svar som uttrycker att situationen är ”bra”, dvs. mycket bra, ganska bra och bra, för att sedan subtrahera denna siffra med de som tycker att situationen är ”dålig” (mycket dålig, ganska dålig och dålig). Om alla tycker situationen är ”bra” får man siffran +100 och tycker alla att det är ”dåligt” blir siffran -100.

⁸ Prop. 2015/16:1, Utgiftsområde 15, sid 15. Ursprungstexten kommer från proposition studiestödsreformen 2001, med skrivningar i 1999/2000:10, och betänkande 1999/2000:UbU7.

⁹ Det kan noteras att det inte nödvändigtvis är samma individer som besvarade enkätfrågorna 2013 och 2015, varför förändringen gäller på grupp nivå, inte individnivå.

¹⁰ Vi bör dock hålla i minnet att det inte är samma individer som tillfrågas om sin ekonomiska situation vid respektive undersökning. Vi kan alltså inte uttala oss om i vad mån individer upplever att deras situation förbättrats eller försämrats, utan det handlar om förändringar på grupp nivå.

Tabell 1 Upplevelser om den egna ekonomiska situationen, balansvärde i procent fördelat på år

Av tabellen framgår tydligt trenden mellan 2009 och 2013. Som grupp betraktat upplever studenterna i allt högre grad att den ekonomiska situationen blir bättre. I procent räknat ökar de som tycker att den ekonomiska situationen är bra från 54 procent år 2009 till 69 procent år 2013. Därefter sker alltså ett trendbrott. Mellan år 2013 och 2015 sker en nedgång med två procentenheter, från 69 procentenheter till 67. Vid undersökningen 2015 framgick också att det inte bara var upplevelsen av den ekonomiska situation som värderades lägre, även studie- och hälsosituationen uppfattades sämre jämfört med tidigare år¹¹.

Balansmåtten tar hänsyn till att både ”bra” och ”dåliga” uppfattningar om den egna ekonomiska situationen ryms i samma siffra. Tittar vi på just den siffran ser vi en mycket stor ökning mellan åren 2009 och 2011, från +8 till +26 procentenheter. Även mellan åren 2011 och 2013 sker en markant ökning av positiva attityder till den egna ekonomiska situationen. Ökningen i båda fallen är betydligt mer dramatisk än den minskning som sker mellan 2013 och 2015. Men vi kan ändå ställa oss frågan vad som påverkar trendbrottet 2015.

¹¹ CSN 2016a, sid 61. Utvecklingstendensen över tid är likartad för upplevelsen av studiesituationen och den egna ekonomin, jmf sid 13 och 25 i rapporten.

Till detta kan tilläggas att studiemedlens lånedel höjdes den 1 januari 2015 med ca 1000 kr per månad till en nivå som inte varit högre, mätt i köpkraft i förhållande till konsumentprisindex, sedan mitten av 1960-talet då det nuvarande studiestödsystemet infördes¹². Studiemedel år 2016 är 2816 kr/månad (bidrag) och 7088 kr/månad (lån), dvs. totalt 9904 Kr/månad¹³.

3. Studerandes ekonomiska praktik

3.1 Introduktion

I detta kapitel ges en inblick i de studerandes ekonomiska situation. Som tidigare sagts är avsikten inte att ge någon statistiskt representativ bild över studenters ekonomiska situation, utan snarare några inblickar i deras vardag med särskilt fokus på studier och ekonomi.

De tio intervjuade som får utgöra det material som här presenteras, kommer från olika delar av världen. Omkring hälften har svenskt bakgrund, medan den andra hälften har utländsk bakgrund och kommer från Iran, Libanon och Azerbajdzjan. Respondenterna är mellan 20 och 51 år. Några har barn, några bor hemma hos föräldrarna, andra har eget boende. Som vi kommer att se varierar deras ekonomiska situation beroende på deras levnadshistoria; invandrare, svensk, kön, barn, ålder, utbildningsinriktning mm.

3.2 Familje- och studiebakgrund

Att lyckas med studierna handlar inte bara om att kunna finansiera dem. Att vara motiverad och få stöd från föräldrar och andra i sin omgivning skapar en gynnsammare situation för studierna. Personer i ens omgivning kan bidra till att den studerande sporras till att ta sig an utmaningen att studera med bra resultat, dessutom kan de vara en ekonomisk trygghet under studietiden. Hur ser då respondenternas familje- och studiebakgrund ut? I vad mån har deras föräldrar akademisk bakgrund? Var det givet att man skulle börja studera på högskolenivå?

För de studerande i denna undersökning är det ungefär åtta av tio som har föräldrar med akademisk bakgrund, i vissa fall bara den ene, i andra fall båda. Många undersökningar har visat på ett starkt samband mellan föräldrars utbildningsbakgrund och deras barns val av utbildning. Har man föräldrar som är akademiker väljer man själv den akademiska banan¹⁴. Lite så är det också i denna undersökning. För en av de som inte har föräldrar med akademisk bakgrund blev emellertid just detta faktum, att ingen av föräldrarna hade akademisk bakgrund, ett argument för att påbörja högre studier. Föräldrarna gav sitt stöd och sa: ”vad du än gör, skaffa dig en utbildning”.

¹² CSN 2016a, sid 25.

¹³ csn.se.

¹⁴ Se t.ex. SCB/UHÄ 2014.

För några av respondenterna var det självklart att påbörja högre studier, för andra var det inte det. Någon ansågs sig behöva utbildningen för att få en anställning, andra för att det framtida yrket krävde högre utbildning. I något fall finns också exempel på hur den studerande väljer samma utbildningsinriktning som dennes mor. För en person med invandrarbakgrund var valet att börja studera kulturellt betingat:

(R4): Det (är) kulturellt hur man ska vara utbildad för att lyckas i livet. Det är det första man säger till sitt barn att "jag vill att du ska ha en bättre framtid än den jag har haft. Jag ska försöka och göra mitt bästa att hjälpa dig att göra en utbildning". Men på sidan (om sägs) också "gör vad du tycker är roligt, vi ska stötta dig hela vägen". Så (för mig) var det att bli civilingenjör (...) som var det intressanta.

Högre utbildning förväntas alltså ge positiva effekter på den studerandes framtida yrkeskarriär och i detta ingår en förhoppning om förbättrade livsvillkor. Föräldrar kan stötta, men det är också viktigt att den studerande kan följa sina egna önsknings.

Sammantaget kan sägas att familje- och akademisk bakgrund varierar för respondenterna.

3.3 Hur ser deras ekonomiska situation ut?

Vi kan anta att boendet kostar, utbildningsmaterial, böcker likaså. Har man barn är det en stor kostnad. Mobil, nöjen och mat kostar också. Vi kan också anta att den ekonomiska situationen varierar beroende på i vilken ålder man är. Var ligger de stora kostnaderna enligt de intervjuade? Finns det anledning att söka andra finansieringskällor än studiebidrag och lån? Några röster från respondenterna:

(R9): Stora kostnader är mitt matkonto, mat och allting som tillhör daglig dags, frukt och grönsaker till barnen. Bilen självklart, bensinkostnaden är runt 2500 kr per månad. Gården vi bor är ju en familjegård. Vi har inga jättelån på den, vilket gör att jag har möjlig att studera i dag för skulle vi vara fullt belånad skulle det inte gå. Jag har en hobby också och det är hästar. Det kostar med spån, veterinär mm. (Boendet är) ganska billigt, vi eldar med flis.

Den första som uttalade sig här är en person som bor på landet, har barn och är därmed kommit en bit upp i åren. Denne har hobbies som kostar en del, men en gynnsam boendekostnad. Det är det sistnämnda, tillsammans med en stödjande partner som gör studier möjliga även för den något äldre. Högt boendekostnad kan göra avgörande skillnad. Respondenten planerar att jobba extra som lärare och hemtjänstpersonal under de två år som återstår av utbildningen för att dryga ut inkomsten.

Den andra rösten resonerar kring att arbeta som undersköterska och att studera med studielån med bidrag:

(R8): Det beror väldigt mycket på hur mycket jag hinner jobba. Så jag tycker ju... man får göra lite uppoffringar. Men som undersköterska och jobba heltid så har jag tjänat 15-16 000 efter skatt, det är ungefär det jag får när jag har CSN. Jag har CSN 10500 i månaden och så jobbar jag kanske två helger i månaden och får ut 5000, det är exakt

samma pengar. Så jag är inte speciellt kräsen, det är visserligen ett lån, men majoriteten av svenska folket lever med lån så jag känner inte alls någon större oro. Bara jag får ett ungefärligt belopp (extra) varje månad, men det är ju det som blir svårt i och med att vi har ganska långa praktikperioder. Ibland är man sjuk och då orkar man inte stå där i skolan, det går inte ihop. Så det är lite upp och ner. Men svårast är det innan sommarn liksom. Det är maj, juni, juli, men sen blir det bara bra i och med man får samma belopp.

Ekonomiskt är det ingen större skillnad mellan att arbeta som undersökterska och studera med lån och bidrag och lite extra arbete, enligt respondenten. En svårighet i sammanhanget var när praktikperioder infinner sig och det finns lite tid att arbeta extra, då minskar också inkomsterna. Respondenten verkar uppskatta en jämn inkomst.

En fyra-barns förälder som byter yrkesinriktning mitt i livet säger:

(R2): (Fungerar din ekonomiska situation?) Ja, för att jag är ganska om mig och kring mig och fixar. Dom (barnen) ärver kläder och det finns second hand, vi lånar bilar, vi byter bostad, lånar lantställen och så där. (Är det ständigt fundering om hur få det att gå ihop?) Ja, det är det. Jag vill ju inte att mina barn ska känna att vi aldrig har råd med någonting. Som förälder får man alltid i sista hand sätta sig själv, liksom. Det är inget synd om mig, inte så jag menar, men man vill ju att dom ska känna att dom får göra saker som alla andra får göra, men det går om man är lite fixig och trixig. Bor trångt, bakar bröd och har knytikalas i stället för att gå på krogen. Det går, det funkar.

Att ha barn och studera samtidigt kan vara mödosamt. Man behöver värdera varje inköp noga, hela tiden finna ekonomiska fördelaktiga alternativ. Barnen prioriteras, varför man själv kan bli nedprioriterad i bland.

På en direkt fråga om man var nöjd med sin ekonomiska situation svarade en person med invandrarbakgrund:

(R6) Jag nöjd med pengarna jag får, fast jag är inte nöjd att jag blir skyldig. Och om jag jämför med en svensk tjej som har sina föräldrar som står för kostnaderna ... jag har jättedålig ekonomi, vill jag ha nått som jag vill ha måste jag planera för det, hur mycket det kommer att kosta, vad händer om jag köper det just nu? Så det är mycket att tänka på såna saker. Och just då familjen inte jobbar så mycket nu, pappa jobbar inte längre, mamma har jobb så dom betalar hyra och mat till sig själva och ibland till mig. Men man måste tänka på allt, kanske jag måste låna pengar till familjen om det blir brist på pengar hemma. Jag har en hund hemma, då måste jag ta hand om honom också. Är det så att han ligger på sjukhus som betalar man mycket. Det varierar, jag skulle vilja jobba mycket mer och inte vara så skyldig till CSN.

I citatet ser vi hur föräldrarna kan vara en ekonomisk resurs för den studerande, men också att studiemedlen kan vara en källa till försörjning för familjen som helhet. Känslan av ömsesidigt ekonomiskt ansvar hos dessa studerande med invandrarbakgrund verkar vara stark. Även denna respondent har anledning att titta extra noga vad saker och ting kostar. I citatet jämför den intervjuade sin egen situation med andra i samma ålder och finner att det är orättvist, eftersom studerande

som bor hos föräldrarna som håller med kost och logi skapar en betydligt gynnsammare ekonomisk situation för denne än den som måste betala detta själv.

Sammanfattningsvis, trots liten inkomst verkar så gott som alla i denna undersökning funnit sitt sätt att hantera sin ekonomiska situation. Merparten arbetar extra ibland, när tid och tillfälle ges. Alla har någon i sin omgivning som kan stödja ekonomiskt om det skulle behövas. Det kan vara en farmor, bror eller sambo/partner. Det kan också vara ett arv som kan användas som ekonomisk buffert. Exempel finns på att några av respondenterna sparar studielånet till framtida kostnader, alternativt att man inte tar fullt studielån. Boendet, särskilt i storstad, utgör den största kostnaden, men merparten av de intervjuade har partners som de kan dela boendekostnaden med, varför det inte är lika betungande som den kunde varit om man var ensamstående.

3.4 Återbetalning finns också med i kalkylen

Återbetalning har kommit att få ökad aktualitet vid CSN under senare tid. Det är också en viktig del i processerna kring studielånet. Det förväntas att de som tar studielån också betalar tillbaka. Det är en del av kretsloppet. Men hur resonerar våra respondenter kring återbetalning? Är studielånet något man medvetet tar i beaktande?

Den förste respondenten vi låter tala har tänkt igenom sin situation och ger CSN goda lovord:

(R8) Jag har väldigt många kollegor, sjuksköterskor, som också har lån och det går ingen nöd på dom. Det som är bra med CSN är att man kan komma överens om att så här och så här mycket kan jag betala i månaden, så det är absolut inga krav på jättesummor. Jag är jättenöjd med att ha valt som jag har gjort faktiskt. Jag känner inte att det skulle hindra mig igen, jag skulle göra exakt likadant (om situationen skulle uppstå igen). Jag tänkte tanken att jag skulle göra klar utbildningen och då kommer jag ha ett jobb som ger inkomster så att avbetalningen per månad inte kommer att göra någon skillnad för mig. Jag har räknat ut att det ska bli 230 000 i studielån efter tre år och det är helt OK. Absolut, det är ett lån.

Återbetalning av studielånet är satt i relation till framtida inkomster och ett överslag görs som visar att den ekonomiska belastningen är hanterbar. CSN:s trygghetsregler uppskattas.

En läkarstuderande som utnyttjat maximala sex års studielån var tveksam först till att ta studielån p.g.a. de höga skulderna och lite orolig att behöva betala tillbaka under utbildningens sista termin, vilket visade sig inte var nödvändigt. Denne resonerar som följer:

(R10) Nej, jag har inte tittat på det tidigare (trygghetsreglerna). Men jag har faktiskt kollat upp den här terminen, eftersom jag inte har några studiemedel den här terminen, om jag skulle behöva betala tillbaka nu fast jag inte har någon inkomst. Men det behöver man inte, eftersom jag bara har ett halvår kvar. Det blir först till våren som jag behöver betala tillbaka. (...) (Orolig för återbetalning?) Det känns för

mig som en ofantlig summa, som nu lever på ingenting i princip, att betala tillbaka. Men jag resonerade mycket med mamma och pappa innan det här och ... (de sa) "det finns ju ingenting, vad ska du annars göra, du behöver pengarna just nu, du kommer ju att ha pengar (i framtiden), så det blir som om du lånar från dig själv i princip".

Studielån under sex år ger en skuldbörda som vissa studenter finner svårt. Men har vant sig vid att leva med begränsad inkomst, samtidigt som den totala skulden är hög. Det skapar en viss oro, även om det framtida läkaryrket kan antas skapa en god inkomst.

Kan det vara så att attityder till återbetalning är en generationsfråga?

(R1) (Tänkte du att det skulle betalas tillbaks också?) ja absolut. Jag tror det är en generationsfråga, för som sagt jag har blivit uppfostrad att man ska betala tillbaka, det gäller alla lån man tar, medan min lillebror som är född 80, det är bara fyra år efter mig, men han har inte alls samma idé om sånt och vi har samma uppväxtmiljö och mamma, så när han kom ut på bostadsmarknaden var priserna mycket högre och han sitter med stora bostadslån och för honom betyder det inget att betala tillbaks en klick, medan jag har haft en situation att betalar man tillbaks det här är man skuldfri efter så och så många år. Men kommer man ut på bostadsmarknaden i dag och ska låna liksom hutlöst med pengar, då kanske man inser att jag aldrig kan bli skuldfri, så då spelar det ingen roll, så då blir det en kultur att "jag lånar för att ta mig framåt". Så det är kanske en generationsfråga helt enkelt.

I tider då bostadslånen i samhället är rekordhöga, kan upplevelsen av ens eget studielån förändras. Man sätter studielånet i relation till bostadslånet och finner att det är rimligt. Man blir "van" vid höga skulder. Det ses som en generell uppfattning i samhället att höga skulder är normalt.

Studielånet ger möjligheter att göra klar utbildningen med gott resultat och det ger goda framtidsutsikter, säger flera av respondenterna. Finns det anledning att tveka om att ta studielån p.g.a. att återbetalningen skulle bli alltför betungande efter studierna?

(9) Nej, tänkte nog mest att det är ju relativt förmånligt. Det är ju satt i relation till det man kommer att tjäna sedan. Det är ju förmånligt att ta jämfört med ta lån i bank. Man får dras med det.

Studielånet ger bättre villkor än vanliga banklån, menar respondenten. Men återbetalning är något man inte kommer undan.

3.5 Studiemedlens omfattning

Studiemedlens funktion är att ge ett finansiellt bidrag för studier på olika nivåer. Det kan för olika individer ge mer eller mindre ekonomiskt stöd för studier.

Studiestödets utformning i relation till sommaruppehållet var en fråga som flera av respondenterna tog upp. En av de intervjuade hävdade att man mer eller mindre var tvungen att arbeta vid sidan om för att få en mer kontinuerlig inkomst. En av respondenterna sa följande:

(R1) I morgon, den 25 maj, får jag min sista utbetalning från CSN för terminen. Det innebär att jag får 0 kr i juni. Men, om man inte vill att studenter ska jobba under studietiden går det inte att överleva. För att få lön i juni behöver man ju jobba i maj och maj är den månad som är mest hektisk eftersom det är den sista månaden på vårstudierna.

I augusti kommer första utbetalningen för höstterminen. Då har man däremot haft chans att jobba hela sommaren. Enligt mig borde det vara tvärtom. Pengar i juni, men första utbetalningen när terminen faktiskt börjat på allvar i september.

En annan säger om samma tema:

(R10) Sen är det alltid besvärligt för i maj får man ju alltid halvt studiebidrag. Om man har en tillsvidareanställning så får man inte lön förrän i juli, så JÄTTESTORT HOPP, som man inte vet hur man ska göra, men många flyttar ju hem på somrarna och bor hemma hos föräldrarna för att klara det. Man lever på allmosor.

Här formulerar studenterna ett försörjningsproblem under sommarmånaderna där de inte verkar på det klara över vem som bär ansvaret för studiernas finansiering, den enskilde eller CSN. CSN är i sin information tydliga med att studielånet ska täcka kostnader för studier. Under annan tid gäller andra finansieringsformer. En av respondentens förslag att studiemedlen bör fördelas jämt över hela året och inte som nu bara under studieperioderna. Ingen av respondenterna nämner dock kommunernas försörjningsstöd.

Omtanken om äldre studerande berörs också. Utvecklat stöd för utbildning av personer en bit upp i åren efterlyses:

(R9) Det finns många människor som sitter i min position, man har barn, hus och kanske vantrivs på jobbet dom har. Dom kanske varit sjukskrivna, där tycker jag att det borde finnas en möjlighet för dom. (...) Jag har själv hamnat i en sådan situation. Jag var på en arbetsplats där jag vantrivdes. Jag hamnade i en utmattningssituation. Och jag tror inte jag är ensam om det, men känner man är låst. Och så kämpar dom sig tillbaka till sin gamla arbetsplats, där dom mått så dåligt och det tror jag är förgörande för många. I stället kunde man stötta upp och säga "vi kan erbjuda dig en examen i stället". Dom får upptill sjukskrivningens pengar 80% av din lön eller nånting. Särskilt för kvinnor. Dom gör allt för att hålla sig kvar på den arbetsplats dom har. Skulle dom mista jobbet, var tar dom vägen då, dom har ingen utbildning, men får betala för sina barn och lägenheten dom har. Dom är skilda och kanske ingen jättestor vilja att flytta ihop med någon ny.

Vissa inlåsningsproblem på arbetsmarknaden kan lösas med utbildning, enligt respondenten. Studiestöd för äldre kan lösa finansieringen, men inte som lån utan bidrag.

Studiemedlen är i dag begränsade till sex år. Men studierna kan i det individuella fallet bli längre än så:

(R10) Det som jag tycker är jobbigast är att det är sex år, that's it. Jag har ingen möjlighet att ansöka om mer om det inte hänt något jättestort. Det tycker jag är fel eftersom det finns så många utbildningar som är fem och halv år. Du får inte ha gjort

någoting innan. Hade jag läst klar hela sjukgymnastprogrammet, det är tre år, då hade jag haft två och halvt år som jag inte ... då hade jag inte läst till läkare, jag hade inte klarat det ekonomiskt. Det tycker jag är konstigt att det är strikt kring... sen kan jag förstå att man inte vill ge bidragsdelen, men jag tycker man kan rucka lite på lånedelen. Att man får ta lån ett år till om man kan visa att man tar examen.

"Synnerliga skäl" (som skäl till studielån utöver det normala) det är ungefär som om du är utbildad till snickare och så kapar du din arm så att du inte kan jobba som snickare: Då måste du utbilda dig till något annat, alltså... den nivån. Och då börjar folk senare (att studera) och så kommer man ut i arbetslivet senare.

Jag tycker det skulle vara mer öppet för individuell variation att ta varje individ i beaktande, bidragsdelen förstår jag att man inte kan ge pengar till folk som kan utbilda sig hur länge som helst. Men lånedelen tycker jag man kan ha någon slags diskussion kring hur man går vidare.

Regelverket ger inte mycket utrymme att välja "fel" utbildning, tycker respondenten. Undantagsreglerna ses som för hårda. Här efterlyses större individuell variation i hur studiestödet kan användas. Vi kan anta att det hela bottnar i att den unge, blivande studeranden inte alltid vet vilken bana denne ska välja och att få en rimlig "andra chans" borde rymmas i studiestödets regelverk.

Respondenter med utländsk bakgrund jämför det svenska systemet med andra länders. Hur studiestödet som helhet uppfattas beskriver en respondent så här:

(R4) Jag tycker att Sverige stöttar sina studenter att plugga. Det är väldigt underbart. Situationen i USA t.ex., dom lider utav lån som dom tar från banker eller dom lider av att dom behöver jobba halvtid t.ex. Dom har inte tillräcklig bra med ekonomi och inte heller plugget.

En annan av de intervjuade säger om studiestödet:

(R5). Jag är så tacksam för CSN faktiskt, jag har inget att klaga på.

... och dessutom är CSN hjälpsamma:

(R7) Alltså, tycker inte det svårt (regelverket). Dom (CSN) hjälper jättemycket. Även om man inte kan hitta svaret på sidan, man ringer upp då hjälper dom riktigt bra. Typ jag hade svårt för någon vecka sen, skicka in en ansökan, men jag fick pengar innan från arbetsförmedlingen, skicka en komplettering om att jag slutat få pengar från arbetsförmedlingen, dom sa det tog 19 dagar att skicka beslut till mig. Jag ringde upp dom och berättade att jag hade slut pengar och behövde köpa böcker och jag blir efter på kursen så dom hjälpte mig jättesnabbt. Jag fick pengarna på torsdag samma vecka.

... men det finns också en önskan om att CSN bör påminna studenterna om att söka lån och bidrag i tid:

(R8) Det är väldigt lätt att få kontakt med CSN när man behöver hjälp. Det som är knepigt är att man behöver göra ansökan varje år och man får ingen påminnelse om den heller. Man undrar, kommer inte CSN den här veckan och så upptäcker man att,

shit, jag har inte ansökt och så går det två, tre veckor bla, bla, bla. Lite mer så här pling, plong, "nu måste du skicka in ansökan".

Sammanfattningsvis, "glappet" kring sommaruppehållet bekymrar flera av respondenterna. Det skapar en osäker ekonomisk situation, som visserligen kan avhjälpas om man arbetar extra vid sidan av studierna under terminen, men vid terminslutet är det samtidigt extra mycket arbete med studierna med tentor som ska avklaras, arbetsuppgifter som ska lämnas in och uppsatser att skrivas och diskuteras. I övrigt är kommentarer av mer mångskiftande karaktär: om fördelning mellan lån och bidrag, om ekonomiskt stöd till äldre studerande, om ekonomiskt stöd efter sex års studier och om CSN:s möjliga framtida uppgift att påminna studenter om att söka studiemedel. Studerande med invandrarbakgrund väljer i stället för att föreslå förbättringar, att ge uppskattande ord till studiestödet som sådant och CSN:s agerande.

4. Analys & diskussion

Det grundläggande kunskapsproblemet i denna undersökning gäller studerandes ekonomiska situation. Studiemedel, dvs. lån och bidrag, har som syfte att underlätta för den som vill utbilda sig i vuxen ålder. Alla väljer inte att utnyttja det, ca 69 procent väljer att ta studielån¹⁵. I denna undersökning har tio studeranden med studielån och bidrag intervjuats om deras ekonomiska situation i relation till studierna.

Diskussionen nedan är strukturerad enligt de frågeställningar som presenterades i rapportens inledning:

- Hur beskriver de studerande sin ekonomiska situation?
- Hur förhåller sig de studerande till studiemedel och dess tillräcklighet?
- Hur resonerar de studerande kring studielån och återbetalningen av studielån?
- Finns det skillnader mellan hur olika studerandegrupper beskriver och resonerar kring sin ekonomiska situation?
- Vilka faktorer tar de studerande i beaktande när de bedömer sin ekonomiska situation?

De studerande finner att inkomsten via studielån och bidrag behöver, eller kanske bättre uttryckt, *kan* kompletteras. Detta eftersom det inte bara är fråga om en önskan från den studerande att utöka inkomsten, utan också om möjligheten till att detta finns. Det kan t.ex. vara så att den studerande vill tjäna extra pengar på ett avlönat arbete, men det finns inte att tillgå.

Sammantaget verkar den grupp studerande som ingår i denna undersökning ha kontroll över sin ekonomi, även om deras inkomster är begränsade. Gruppen uppvisar en stor variation på ekonomiska villkor att förhålla sig till.

¹⁵ CSN 2016b, sid 61.

Ålder är en faktor som inte förmår att ensamt ge särskilt mycket kunskap om de studerandes ekonomiska situation. Men med ålder kommer många andra villkor som skapar ramar för de studerandes ekonomi: man kan få barn, man har krav på levnadsstandard, egen bil, villa mm.

Just det faktum att ekonomin varierar över tid, beroende bl.a. på om man får och kan arbeta extra, gör att det blir svårt att bilda sig en entydig uppfattning om hur det egentligen ligger till med sin egen ekonomiska situation. Den varierar helt enkelt. Ingen av de intervjuade lever enbart på bidrag och studielån, utan den kompletteras av stöd från föräldrar, sambo, inkomst från extra arbete, ett mångfasetterat nätverk av bekanta som kan ordna saker (laga tv, bil etc.) och ekonomiskt tänkande i stort.

Boendekostnaden var den stora kostnaden för flertalet av de intervjuade. Matkostnaden kunde också vara betungande, särskilt för dem med barn. Utbildningsmaterial, främst böcker, nämndes också som en besvärlig kostnad.

Det är många faktorer som spelar in när de studerande bedömer sin ekonomiska situation. Givet att man tar studielån och bidrag, kan de studerande påverka sin ekonomiska situation genom att öka inkomsterna och minska utgifterna. Vilka strategier man väljer speglar de faktorer som faktiskt spelar in i det enskilda fallet.

Studiesituationen skapar i sig ramar för möjligheterna till extra inkomster, den kan hindra eller möjliggöra extra inkomster. Om arbetsbördan inte känns så tung och utbildningen inte upplevs så tidskonsumerande, är det lättare att kunna arbeta extra. I vissa fall, t.ex. under en praktiktermin, där det krävs personlig närvaro under hela arbetsdagen, blir det svårare att arbeta extra. Om föreläsningar, laboration, seminarier, inläsning, arbetsuppgifter osv. fyller hela arbetsdagen och ibland kvällar och nätter, skapas praktiska hinder till ökade inkomster vid sidan om. De praktiska möjligheterna på grund av en kärv arbetsmarknad begränsar också möjligheterna att få extra arbete.

Boendesituationen, särskilt i storstad, är ytterligare en faktor att uppmärksamma. Många av respondenterna delar kostnaden med en partner eller bekanta, andra lever på små utrymmen för att spara in på utgifterna. Exempel finns också att man bor hos föräldrarna och på så sätt minskar boendekostnaden.

Tillgång till ”extern finansiering” är också avgörande för hur den ekonomiska situationen ter sig. Föräldrar, partner, närstående har redan nämnts, men också bidrag från Trygghetsrådet och kommunen (bostadsbidrag) kan vara viktiga.

Egna barn skapar en särskild kostnadssituation. I den relativt kärva ekonomiska situation de studerande i regel befinner sig i, poängterar de som har barn att barnen prioriteras.

Det finns även strategier som har med att systematiskt minimera kostnaderna. Det kan handla om att försöka reducera utgifterna genom att låta bekanta laga bilen, köpa ”second hand”- kläder, handla där det är billigast och liknande. Helt enkelt att leva ett sparsamt leverne. Samtliga nämnda strategier bör ses som några exempel på de

studerandes försök att påverka sin egen ekonomiska situation. Exempelen är inte uttömmande.

Vid enkätundersökning 2015 uttryckte fyra av tio studenter att studielån och bidrag täckte deras levnadskostnader¹⁶. Som tidigare sagts är det ingen av respondenterna i denna studie som enbart har studielån och -bidrag. Man har inkomster och/eller ekonomiskt stöd av olika slag vid sidan om. Ett flertal säger sig spara medel från studielånet till kärvare tider, några lånar också bara efter behov, t.ex. när kostnader för körkort skulle betalas. Något enkelt och tydligt svar på om studiemedlen räcker kan därför inte ges här. Det beror på vad man vill inkludera i ens ekonomi. Vad som emellertid kan sägas är att av de tio intervjuade är det en student som uttryckligen säger att ekonomin är svår.

Man är medveten om att studielånet ska återbetalas och samtidigt lite orolig för detta, man hoppas och kalkylerar med att det framtida jobbet ändå ska skapa en gynnsam ekonomisk situation som gör att studielån och högre utbildning lönar sig. Någon uttryckte oro om studielånet verkligen skulle räcka för att täcka kostnader för en framtida utbildning utomlands när man redan börjat ta lån i Sverige. En läkarstuderande med sex års studier bakom sig fick avsluta sin sista termin utan studiemedel. Det sistnämnda visar att det är viktigt att välja ”rätt” utbildning redan från början.

Vi kan också notera en viss skillnad mellan studerande med svensk bakgrund och utländsk bakgrund angående synen på studiemedel. Studeranden med invandrarbakgrund är tacksamma och uppskattar det svenska studiestödet mera uttryckligen, jämfört med studeranden med svensk bakgrund. Flertalet uttrycker detta utifrån en internationell jämförelse, där det svenska, generösa systemet får lovord.

...och så detta med trendbrottet: finns i intervjumaterialet indikationer på försämrad ekonomisk situation för studenterna?

Hur kan man då förstå denna attitydförändring mellan 2013 och 2015 att synen på den egna ekonomin är sämre, trots att studiemedlen höjts? Det finns ingenting i intervjuerna som antyder att den ekonomiska situationen för studerande har försämrats, eller förbättrats för den delen.

Studielån och bidrag är viktiga för den studerande, men den ingår i en kontext med många andra viktiga delar. I flertalet fall anger studenterna att de lyckas spara av studiemedlen, varje månad för någon, vissa terminer för andra. Ibland behöver man ta av dessa medel när situationen så kräver, som vid sommaruppehållet, vid graviditet osv. Situationen är olika för olika individer. Man studerar under olika ekonomiska villkor. Vissa bor hemma hos föräldrarna och har ingen kostnad för boendet, andra har barn som måste prioriteras, andra jobbar vid sidan om, mer eller mindre kontinuerligt. Allt detta skapar en ekonomisk situation som är individuell och kontextuell. Ingen av de intervjuade uppger att studiebidrag och -lån är de enda finansieringskällorna. På en direkt fråga om det nämnda trendbrottet 2015 ger oss

¹⁶ CSN 2016a, sid 34.

studenterna inte särskilt mycket information. Flertalet har inget direkt svar på frågan, men ett undantag finns:

(R1): i studiestäder är det väl så att många fått ökade boendekostnader, men sen så är min lite cyniska förklaring att folk vant sig vid en levnadsstandard som är högre. Bland mina studiekamrater är det inte nudlar som gäller (skratt). Utan dom går på Lilla ego (populär restaurang) och äter god mat. Förra helgen var dom på Operakällaren, du vet ganska dyra, fina ställen. Nån tjej skulle resa med sin kille i tre veckor innan tentan.

Förslaget är alltså att man vant sig vid en hög levnadsstandard och därför upplever att den ekonomiska situationen försämrats. Den bild som de tio respondenterna i denna undersökning förmedlar visar emellertid inte på något sådant vidlyftigt ekonomiskt leverne, snarare det omvända, man måste vara sparsam och ifrågasätta behovet av varje inköp. Flertalet verkar ha vant sig vid en relativt låg ekonomisk nivå.

Flera tolkningsscenarier är möjliga. En möjlig förklaring är att de studerande inte upplever studielånet som en direkt inkomstförstärkning, genom att det är just ett lån. En parallell jämförelse kan vara att om man t.ex. köper hus eller lägenhet med banklån, upplever man kanske inte detta lån som något som förstärker ens ekonomi. Studielånet skulle kunna ses på likartat sätt.

Det kan också finnas andra förklaringar till att de studerande finner att deras ekonomiska situation försämrats. I undersökningen från 2015 jämförs resultaten 2009, 2011, 2013 och 2015 om de studerandes försörjningskällor¹⁷. En jämförelse mellan de nämnda åren visar på en märkbar förändring för flera inkomstkällor. Där framgår följande:

- andelen som tar studielån och bidrag ökar, från 58 till 61 procent,
- andelen som har lön under studietiden minskar, från 49 till 45 procent,
- ekonomiskt stöd från make, sambo etc. minskar, från 18 till 11 procent,
- ekonomiskt stöd från föräldrar minskar, från 28 till 16 procent,
- kost och logi från föräldrar minskar från 11 till 6 procent,
- tillgång till sparade medel minskar, från 38 till 33 procent.

De ovanstående förändringarna i de studerandes ekonomiska situation kan tolkas enligt följande: De stora förändringarna är att stödet från föräldrarna och partners minskar. Dessutom minskar de sparade medlen, liksom löneinkomsten. Detta leder till att den ekonomiska situationen blir kärvare. I stället tar den studerande i något större utsträckning studielån och bidrag. Man kompenserar alltså inkomstförluster med ökade bidrag och lån, samtidigt som studiemedlen höjs, men det räcker inte och man upplever att ekonomin försämrats.

Det vi kan lära av detta är att den ekonomiska situationen är beroende av ett flertal faktorer. Den studerande har vissa möjligheter att påverka sina inkomster, men de är på olika sätt begränsade. Att jobba extra är beroende av tillgång till jobb på arbetsmarknaden, om studierna tillåter mm. Bidrag från föräldrar och partners är

¹⁷ CSN 2016a, tabell 3.1, sid 29.

beroende av deras ekonomiska situation i samhället och välvilja mm. En möjlig förklaring till trendbrottet har därför mindre med studiemedlens storlek att göra, än förändringar i de inkomstförstärkningar som de studerande har i sin omgivning.

Nästkommande undersökning om studerandes sociala och ekonomiska situation som CSN genomför planeras ske under hösten 2017. Resultaten är planerade att publiceras under första kvartalet 2018.

Referenser

CSN (2009). *Studerande föräldrar i högre utbildning*.

CSN (2010). *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2009*.

CSN (2016a). *Studerandes sociala och ekonomiska situation 2015*, rapport 2016:2.

CSN (2016b). *Studiestödet 2015*. Rapport 2016:4.

SCB/UHÄ (2014). *Universitetet och högskolor. Högskolenybjörjare 2013/14 och doktorandnybjörjare 2012/13 efter föräldrarnas utbildningsnivå*. Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1403.

Miles, Matthew B. & A. Michael Huberman (1994). *Qualitative Data Analysis*. Second edition. Thousand Oaks: Sage publications.

Silverman, David (1993). *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage Publications.

Prop. 1999/2000:10. Ett reformert studiestödssystem.

Prop. 2015/16:1. Utgiftsområde 15, Studiestöd.

Utbildningsutskottets betänkande 2015/16: UbU2

Utbildningsutskottets betänkande 1999/2000: UbU7.